

לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו חייב וחציו זכאי, עשה מצוה אחת אשריו שהכריע עצמו לכף זכות, עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו לכף חובה וכו' (קידושין דף מ') והנה ברור הוא שחובה זו של ראית עצמו כמכריע בקיום העולמות, היא חובה של יראת חסא, כי כך הוא מבע הראיה הזו להכריח את האדם מן החסא. כודאי שזה נכון, אלא שמתחת לשונו של הרמב"ם מצאנו עוד דבש וחלב בהפעמת ענין זה. שהרמב"ם (פרק ג' מתשובה) סדר ברייתא זו בין עניני עבודת היום של ראש השנה. ולאחר שפירש את ענין יום הדין של ראש השנה ורמזו תקיעת שופר, המשיך, לפי כך צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כולה כאלו חציו חייב וחציו זכאי. ונוטר. למדנו מדבריו של הרמב"ם כי חובת ראית עצמו כמכריע בקיום העולמות נובעת היא ביחוד מתוך חובת היום של ראש השנה, ורק משם היא נמשכת על כל השנה כולה. שהרי הרמב"ם הקדים לברייתא זו תיבת, לפיכך, והכנים לתוך דברי הברייתא השנויה בסתם, את המלים, כל השנה כולה.

① 380 יו"ט 21 כ"ב

ומוכן לפי זה הימב מה שלמדנו מדברי הרמב"ם, כי חובת ראית האדם את עצמו כמכריע בקיום העולם, נעוצה היא בעבודת היום של ראש השנה. דמכיון דראיה זו היא העסקת החמלכה הרי היא קבועה בממבע קדושת היום של ראש השנה. (ומסוד דברים הללו הוא במשנה סנהדרין דמבואר שם דחייב אדם לומר בשבילי נברא העולם משום דנברא אדם יחידי. והלא ברור הוא דחובת ראית האדם את עצמו כמכריע בקיום העולם המבוארת בברייתא דקידושין, היא סעיף בתחובת הכללית של חובת האמירה, בשבילי נברא העולם. ונמצא, איפוא, דשרשו של חיוב זה נעוץ הוא ביחידות בריאתו של אדם הראשון. ויוצא מזה כי בבחינת הזמן, שרשה של חובת זו הוא כיום ראש השנה שהוא היום שבו נברא אדם יחידי. וזה הוא מקור דבריו של הרמב"ם שמידר ברייתא דקידושין בתוך עניני חובת היום של ראש השנה. והסברת תוכן הענינים הוא כמו שנתבאר בכאן).

② 497 יו"ט 21 כ"ב

יישלה אברהם את ידו וגו'

חדל תיארנו לנו (ילקוט שמעוני, רמז קא) את הרגשתו של אברהם אבינו בזמן העקידה, כאשר מחד "היו דמעות נושרות ונפלות מעיני אברהם עד שהיתה קומתו משוטטת בדמעות", ומאיך היה "שמח ושש לעשות רצון קונו" עד שהיה "זומה כמי שעשה חתנות לבנו", בבחינת "גילו ברעדה".

בחינה זו - אמר הגאון רבי מרדכי אילן, אב"ד תל אביב - מלווה כל אדם מישראל בראש השנה, שבו קוראים את פרשת העקידה: מצד אחד - רוחב לב, בתקוה לשנה טובה עם סליחה וכפרה על העבר, מה גם שיש מצות שמחה בראש השנה, ומאיך - פחד מיום הדין, כמאמר הנביא (ישעיהו ה, ה): "ופחד ורחב לבב", שמחה וששון עם דמעות הנושרות מן העיניים.

ומעניין לציין לדברי רבינו יונה (ברכות לא), שפירש את הפסוק "וגילו ברעדה", שלגבי בני אדם יראה ושמחה הם סותרים, אבל לגבי הקב"ה, היראה ממנו היא שמחה אמיתית.

וכלשונו של רבינו יונה: "שאף על פי שאצל בשר ודם היראה והשמחה הם דבר והפוכו, שבשעה שהאדם מפחד מזולתו הוא עומד נרתע וזואג, אבל הקב"ה איננו כן, אדרבה, כשהאדם מתבונן בגדולתו וירא מפניו, ישמח ויגיל באותה יראה, מפני שבאמצעותה מתעורר לקיים המצוות, ושש ונעלס בקיומה, שיחזק כי שכרו איתו ופעולתו לפניו, ועל שמחה כזו תמצא שאמר בפסוק אחד "עבדו את ה' ביראה", ובפסוק אחר "עבדו את ה' בשמחה", רצה לומר: תעבדו את ה' ביראה ובאותה היראה תשמחו ותגילו בה, כמו שאמרנו. ואף על פי ששמחה אחרת אסורה, כמו שהזכר למעלה, שמחה זו מתרת ומחייבת, כענין שנאמר "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה ובטוב לבב".

א] כתב רבינו יונה [שע"ת שער השלישי אות י"ז] ודע כי מעלות העליונות נמסרו במצות עשה כמו מעלת הבחירה שנאמר ובחרת בחיים כו' עכ"ל. וצ"ע מאי מעלת הבחירה דקאמר, ותא עיקר תכליתה היא מעשה הטוב שיוצא לפועל מחמתה וא"כ המעלה היא בגוף המצוה ולא בבחירתה כיון שאינה אלא חיכי תמצא לקיים מצותיו ית'. ונראה מבואר מדבריו שישנה מעלה מיוחדת במה שמקיים מצוה רק בבחירה, דיתכן שפיר לקיים כל המצות גם בלתי מעלת הבחירה, ונתחדש כאן שאנו מצווים להיות איש המעלה וכמו שכתב שהיא בכלל מעלות העליונות. ואמנם משמע עוד שהיא המעלה החשובה ביותר מכל המעלות שמנה שם ר' יונה בהמשך דבריו כיון שנקטה ראשונה, וצ"ב בזה.

והנה עיין עוד בספר נפש החיים [שער א' פ"ו בהג"ה - דף ז' ע"ב טור ד'] וז"ל כי מעת שעולה על רעיון האדם לעשות מצוה תיכף נעשה רישומו למעלה במקור שרשה העליון וממשיך אותו כו', ע"כ. וכתב עוד עד"ז [בשער א' פ"ב, ד"ה ואמר] שמעת שעולה על טוהר מחשבת האדם לעשות מצוה תיכף נעשה רישומו למעלה בשרשו העליון לבנות ולנטוע כמה עולמות וכחות עליונים כמ"ש [ישעי נ"א] ואשים דברי בפיך וכו' לנטוע שמים כו' וכמאמרם ז"ל אל תקרי בניך אלא בתיך כמש"ל, עכ"ל. והנה מה שכתב "מעט שעולה על רעיון האדם" ו"על טוהר מחשבת האדם" היינו הבחירה בהמצוה, ומפורש בדבריו שע"י מעלת הבחירה בטוהר - ור"ל שלא בדרך מצות אנשים מלומדה - נברא על ידו אור מקיף של ג"ע שהוא בחינת מקום ששם יתכן להעשות המצוה בתיקונה.

[ותוכן הענין] הוא שהמשכת קיום כל המציאות ניתנה אלינו, וע"י שאנו מגלים נקודת שייכותנו למקור הרצון שנקודה זו היא החלק אלוך ממועל שבתוכינו, ממילא רצונו מקיים המציאות והיא משתייכת אלינו, דהנה תכלית העולם היא שתחול מציאות האמיתית העליונה תוך הבריאה וכיון שניתן לנו כח הצלם אלקים עד שאנו שותפים לקיים רצונו ית' העליון ממילא מחויבים אנו לגלות רצונו ית' שהוא שורש מציאות העליונה בתוך כל מעשינו ועי"ז נתגלה בחם מציאות האמיתית. והדרך לקיים עומק זה הוא ע"י בחירה האמיתית בלתי שום סיבות צדדיות, דהנה בדרך כלל מתערב תוך מעשי בני"א בחינת הרגל וכדומה, וחובת קיום המצוות עם מעלת הבחירה היא לקיים מעשי המצוות עם בחירה מקורית לקיים רצונו ית' בלבד.

ויתכן שיחיה אדם מאה שנה ויקיים כל התורה כולה, ומ"מ אליבא דאמת מעולם לא בחר, דכל שאין בחינתו מתייחסת למקור הרצון, אין כאן אלא עשייה בעלמא ועד"ז כתב המסילת ישרים בביאור מעלת התורה, וז"ל בא"ד, ואיני אומר שמה שחזא זולת זה יהיה נדחה לגמרי כי תרי הקב"ה אינו מקפח שכר כל בריה ומשלם שכר המעשים לפי מה שהם, ע"כ. תרי שבלי טוהר אין שכר אלא בגדר זה שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, והנה הטוהר הוא שכל מעשיו הם תוצאת בחירה עמוקה לשם שמים בלי סיבה צדדית, ולדרכי זהו עיקר העבודת. וזהו גם מעלת הלל הזקן שאמר [סוכה ל"ג, א'] "אם אני כאן הכל כאן", וקאי על ה"אצי" והאמיתי של האדם שמתייחס לגמרי להקב"ה וכמו שאמר חז"ל [שח"ש רבה ה', א'] שהקב"ה לבם של ישראל שטאמר צור לבבי וחלקי אלקים לעולם וחזא ע"י שמבטל רצונו מפני רצונו ית' וכל עשייתו שייכים לעיקר מחותו הפנימית מבלי שום משיכה ונטייה כל שהוא ממקור אחר. וזהו גם תשובת ר' אליעזר בן דודיא [עבודה זרה יז, א'] שאמר "אין הדבר תלוי אלא בי", והיינו שגילה עומק נקודת ה"אצי" שלו וחזר לשרשו ועי"ז נשתנתה מציאותו לגמרי מבחירתו, ולכן קמח עלמו בשעה אחרת.

4. יומא דף פה:

משנה. עבירות שבין אדם למקום - יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו - אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חבירו. דרש רבי אלעזר בן עזריה: מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו עבירות שבין אדם למקום - יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו - אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חבירו.

5. רמב"ם הלכות תשובה פרק ב

הלכה י

אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס אלא יהא נוח לרצות וקשה לכעוס ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול מוחל בלב שלם ובנפש חפוצה, ואפילו הצר לו וחטא לו הרבה לא יקום ולא יטור וזהו דרכם של ט זרע ישראל ולבם הנכון אבל העובדי כוכבים ערלי לב אינן כןאלא ועברתן שמרה נצח, וכן הוא אומר על הגבעונים לפי שלא מחלו ולא נתפייסו והגבעונים לא מבני ישראל המה.

הלכה יא

החוטא לחבירו ומת חבירו קודם שיבקש מחילה מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו ויאמר בפניהם חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוגי זה שכך וכך עשיתי לו, ואם היה חייב לו ממון יחזירו ליורשים, לא היה יודע לו יורשין יניחנו בבית דין ויתודה.

6. הרב יצחק הוטנר, פחד יצחק, יום כפורים מאמר ב'

כל מקום שנמצא בתורה ביטוי זה דלפני ה' הרי ביטוי זה מסמן מקום שנתקדש בקדושה ידועה בהתאם לכונתו של הענין. לפעמים הכוונה לפני ולפנים, לפעמים להיכל, לפעמים לעזרה, ולפעמים לירושלים בכלל, וכדומה הכל לפי הענין. הפעם היחידה שבא בתורה ביטוי זה דלפני ה' שלא בקשר עם מקום ידוע היא בטהרת יום הכפורים - לפני ה' תטהרו. ברי הוא אפוא, שאם בקשר עם טהרת יוה"כ אין הביטוי של לפני ה' מסמן מקום ידוע בעולם, הרי הוא מסמן מקום ידוע בנפש, ולא עוד אלא שבא זה ולמד על זה. כשם שבמקום שנתקדש לעבודה אינו נקרא לפני ה' אלא אם נתקדש בקדושת עבודת ציבור, ואילו מקום העבודה של קרבנות יחיד אינו נקרא לפני ה', כמו"כ אין סמיכה בבמת יחיד (זבחים פרק י"ד משנה י') משום דבסמיכה נאמר (ויקרא א' ג'-ד') לפני ה' (עפ"י זבחים קי"ט ע"ב). כמו"כ אי אפשר לה לנפש האדם להעמיד את עצמה לפני ה', אלא באותה הנקודה אשר בה היא מהוה חלק בלתי נפרד של אותה השלימות אשר שמה היא 'ציבור' - כלליות כנסת ישראל. ואילו כל אותן הנקודות אשר בהן הנפש חולקת רשות לעצמה כ'במות יחיד' הן נדונות, אשר אעפ"י שמקומות עבודה של הקרבת קרבנות הן, מכל מקום דרגא זו דלפני ה' משוללת היא מהן. ועל כן החטאים שבין אדם לחבירו המבטלים ומפסיקים את צירופי הנפשות להדדי, מופקעים הם מאפשרות ההעמדה לפני ה', וטהרתו של יום הכפורים אשר מקומה היא לפני ה' דוקא, מוציאה היא מכללה את העבירות שבין אדם לחבירו. וזהו ששינו (משנה סוף יומא) דבעבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו, והיינו דע"י הריצוי נתבטלה ההפסקה ונתקיים הצירוף, ובידו להעמיד את עצמו לפני ה' ולהטהר. לפני ה' תטהרו